

Räpina paberivabrik on Eesti vanim järjepidevalt töötav tööstusettevõte

Võhandu jõgi oli küllalt suur ja veerikas ning omas sobivat langust, et sellele ehitada saeveski, jahuveski ja paberiveski. Krahv Karl Gustav von Löwenwolde otsus ehitada Räpinasse paberiveski, oli hea algus. Kavandatu sündis ja jäi elama. Räpina vabrikul on olnud häid ja halbu aegu, aga paberit toodetakse siin ka täna, varsti juba kolm sajandit järjest.

Milline oli siis see Räpina paberiveski? Täpset kirjeldust ei ole säilinud, samuti pole senised uurijad leidnud plaane ega jooniseid. Analoogiate ja olemasolevate dokumentide põhjal võib siiski kujundada üsna tõese pildi. Paberiveskite ehitajad olid ühed oma aja kõige paremad ehitajad ja insenerid. Nad oskasid täpselt määrata, mida neile tööks oli vaja. Nad oskasid valida inimesi, valmistada hammasrattaid, ülekandeid jm ja seda kõike puidust, sest rauda oli siis vähe. Samal ajal pidid ka paljud nõud, pütid, tünnid, olema veekindlad ja seepärast vajasid veskid heade õppinud puuseppade abi.

Põhiliseks jõuallikaks paberiveskis oli vesiratas, mis on tuntud juba väga vanast ajast. Missugused olid Räpina veskite vesirattad, ei ole täpselt teada. Veskite rattad olid kaetud ruumis, et vältida nende külmumist. Paberiveskil oli ratas hoone otsas omaette rattaruumis. Jahu- ja saeveskil oli vesiratas hoone küljel ja rattakamber oli mõlemal ühine, hoonete vahel. Paberiveskit on nii palju kordi juurde- ja ümberehitatud ning laiendatud, et esialgset hoone suurust ei ole võimalik praeguste mõõtmistega kindlaks määrata.

Paberiveskit peeti mõisa kõige tähtsamaks ehitiseks, sest koostatud nimekirjad algavad sellega. Samuti loetletakse paberiveski juurde kuuluvaid teisi hooned ja alles siis tuleb nimekirjas ülejäänud. Paberiveski hoone oli kahekorruseline vahtvärkehitus (saksa keeles Fachwerk), millel oli 30 akent, pööning kolm korrust (50 luuki). Veski pindala võrdus 567 ruutmeetriga. Veskil oli üks korsten. Käsitöenduslik tootmine ei vajanud suuri pindasid. Räpina veskis oli neli ammutuspütti ja kaheksa tampimisseadet, üks hollender ja kaks rauast pressi. Liimimine toimus veskis, liimi keetmiseks oli eraldi hoone. Paberit kuivatati pööningul.

Vahtvärkehitud puhul on kogu raskus – katus, vahelaed, põrandad, vaheseinad – välisel seinal, mis koosneb puidust püst- ja horisontaaltaladest, mille vahed on täidetud tellistega. Räpina veskite hooned ehitati nii, et sisemised raskused ei koormaks välisseinu.

Tähtsamate hoonetena kuulusid paberiveski juurde järgmised ehitused:

1. paberiait-kuivati
2. paberimeistri elamu
3. korterihoone sõjaväele
4. tallmeistri elumaja

1734. aastat võime pidada paberiveski valmissaamise daatumiks ja 1737. aastat pideva tootmisprotsessi alguseks. Toorainena kasutas paberiveski peamiselt linast kaltsu, mida toodi pargastel ka Venemaalt mööda Peipsi järve ja Võhandu jõge. Paberit toodeti käsitsi.

18. sajandi teisel poolel kujunes Räpina vabriku toodangumahuks 2700-3000 riisi paberit aastas. Paber turustati Peterburis, Pihkvas, Tallinnas ja Tartus.

Paberiveski sisseseade ja koosseis ei olnud XIX sajandi alguseks oluliselt muutunud. Koosseisu kuulusid üks paberimeister, üks meistri abi, 7 selli ja 7 õpipoisse. Seadmed: üks

kaltsupurustusmasin ehk hollender, 12 tampimisseadet, 6 pütti, 50 paari tünne ja 16 pressi, 2 paberisilumishaamrit.

Räpina tammi rajamisel ja veskite ehitusel on kasutatud väga asjatundlikult tol ajal tuntud hüdrotehnilist võtet – buune. Need on tõkked, mis on ehitatud kalda kaitseks ärauhmise vastu ja on muulide taolised jõkke ulatuvad vallid. Need võivad olla kruusast, maakividest, betoonist või kaldasse ja jõe põhja rammitud palkidest.

1838. aastast hakkas mõisa ja paberiveski probleemidega tegelema Räpina mõisa uus omanik, Gustav Christoph Eduard von Richter. Pärast isa surma korraldas elu-olu Räpinas noorim vendadest Otto-Moritz Arthur koos oma noore naise Elisega. Paberiveski töö jäi unarusse ja mõnda aega see seisis. Üks nende kaasaegseist on kirja pannud: „... kui Otto von Rihter nägi, et suur Räpina mõisa midagi sisse es tonu, sest kiik tahtsiwa wahepääl oma taskut täuda...“ otsustas ta 1853. aastal mõisa ära müüa.

Räpina mõisa uueks omanikuks sai 48aastane Peter Anton von Sivers, maanõunik ja Liivimaa õuekohtu liige, Liivimaa ökonoomilise Societäti auliige. Paberivabriku kordasättimist alustas ta vabrikule uue peahoone ehitamisega. Ehitustööde käigus korrastati ka tehnilist varustust ja selleks ajaks oli vesiratas asendatud turbiiniga. 1862. aastaks olid vesiehitised remonditud, nurgakivi sisse müüriti pudel dokumentidega, mis nüüd on Räpina Koduloo- ja Aiandusmuuseumis.

Paberimeister E. Schulze alustas tootmise tehnilist moderniseerimist. Räpina sai 1873. aastal esimese paberimasina. Sellest ajast võime rääkida Räpinast kui vabrikust. See oli ülitähtis sündmus paberivabriku ajaloos, sest see otsustas paberitootmise ellujäämise Räpinas. Tänu omanik Peter Anton von Siversi ja paberivabriku rentniku Emil Friedrich Schulze ettevõtlikkusele jõudis vabrikusse lühikese aja jooksul veel kolm masinat. Neist kolmas, Sigeli vabriku toodang, töötab veidi ümbertehutult tänaseni. Tooraine vedasid kokku savikaussidega kauplevad kohalikud talumehed nn potisetud.

Eesti kultuurile on Räpina paberil väga suur tähtsus. Juba „Lühhike õppetüs...“ on trükitud Räpinas valmisatud paberile. Paber oli sel ajal põhiline infokandja ja selle kättesaadavusest olenes ajakirjanduse ja raamatutrükkimise edasine laiem ja kiirem areng. Pärast isa surma sai Räpina ja Võõpsu omanikuks Alexander von Sivers, sündinud 20. augustil 1843 Holstres. 1898. aastal elas mõisas umbes 550 inimest. Vabrikus töötab 68 meest ja 54 naist, lisaks veel 122 töölist. Paberivabrik töötab vee ja auru jõul. Peale kirja- ja kantseleipaberi valmistati veel mitmeid paberiliike: Riia tellimisel värvilisi pabereid, filter-, siid-, suitsu-, makulatuur- pakkimis- ja kuivatuspaberit, liivapaberi alust, mille lõplik viimistlus toimus Peterburis ja katusepappi.

XX sajandi alguses kujunes vabrikust AS Räpina Paberivabrik. Majanduskriiside ja mitme tulekahju kiuste suudeti vabrikut elus hoida. Nõukogude aastatel toodeti põhiliselt katusepappi ja isolatsioonipaberit.

1970. aastal algas vabriku oluline ümberseadistamine, uute tootmishoonete ja elamute ehitamine. Rajati masuudiküttel töötav katlamaja, mis varustas soojaga ka olulist osa alevist, ja heitvete puhastusjaam. Selle tulemusena kujunes vabrikust tootmiskoondise Eesti Paberitööstus edukaim ettevõtte. 1981. aastal spetsialiseeruti makulatuuripapi tootmisele. Laienes rahvatarbekaupade valmistamine.

Ülevaade on koostatud põhiliselt Leo ja Õie Utteri uurimistööl „Räpina paberivabrik“, Tln 1998 põhjal. Sellega on võimalik kohapeal tutvuda. Muuseumis on vanu fotosid paberivabrikust.

Räpina Koduloo- ja Aiandusmuuseum